

УДК 159.9.019.4

© Т. В. Бушуєва, 2017

Т. В. Бушуєва (м. Київ)

ЗВ'ЯЗОК ОСОБИСТІСНИХ ОСОБЛИВОСТЕЙ ТА КОПІНГ-СТРАТЕГІЙ ЖІНОК У ПЕРІОД ЗРІЛОСТІ

Бушуєва Т. В. Зв'язок особистісних особливостей та копінг-стратегій жінок у період зрілості. Стаття присвячена аналізу зв'язку особистісних особливостей та копінг-стратегій у різні періоди дорослості. Представлені результати емпіричного дослідження зв'язку особистісних характеристик та копінг-стратегій жінок 36-50 років. Виявлено, що особистісними детермінантами вибору активної копінг-стратегії «асертивні дії» у жінок періоду зрілості є: рішучість, впевненість в собі, розкутість, невимушеність, оптимістичність, енергійність, екстравертованість, емоційна стабільність, маскулінність, товариськість. З пасивною стратегією «уникнення» пов'язана «урівноваженість», а особистісними детермінантами вибору пасивної стратегії «обережні дії» є: підозріливість, недовірливість в міжособистісних відносинах, реактивна агресивність, егоцентричність. Базовою особистісною детермінантою для вибору жінками копіngu «агресивні дії» є дратівливість, а потім ідуть тривожність, депресивність, реактивна агресивність, егоцентризм, авторитарність, домінантність. Базовими особистісними детермінантами для вибору жінками копіngu «асоціальні дії» є «реактивна агресивність», «екстраверсія», «маскулінність», а потім ідуть рішучість, впевненість в собі, розкутість, спонтанна агресивність. Жінки, які схильні обирати в складних ситуаціях непрямую копінг-стратегію «маніпулятивні дії», виявляють такі особистісні характеристики, як егоцентризм, домінантність, авторитарність, екстраверсію, маскулінність. Пряма копінг-стратегія «імпульсивні дії» та просоціальні копінг-стратегії «вступ в соціальний контакт», «пошук соціальної підтримки» не мають достовірних зв'язків з досліджуваними особистісними характеристиками жінок.

Ключові слова: копінг-поведінка, копінг-стратегії, копінг-дії, фактори особистісного опитувальника, віковий період зрілості, жінки.

Постановка проблеми. Важливість підтримання психологічного благополуччя людей, які переживають складні життєві ситуації, зумовлює практичну значущість дослідження проблеми копіngu.

Дослідження свідчать, що на вибір суб'єктом певних копінг-стратегій впливають такі фактори, як вікові характеристики (Г.А.Віленська, Л.І.Дементій, І.М.Нікольська, Р.М.Грановська, Н.І.Сирота, С.В.Фролова, С.А.Хазова, F.Blanchard-Fields, L.Sulsky, J.Birkimer, K.Rook, D.Dooley, R.Catalano, R.McCrae, H. Koenig, H.Sek, ін.), статеві та гендерні характеристики (Д.А.Андронов, О.Р.Ісаєва, О.В.Лапкіна, Т.Б.Мельницька, О.Р.Тенн, С.Aldwin, Sh.Taylor, ін.), етнокультуральні особливості (В.В.Гриценко, Т.Л.Крюкова, Е.І.Чехлатий, Kim Hye Sung, ін.). У вітчизняній психології інтерес до проблеми копіngu фокусується в аспекті психології діяльності в особливих умовах. Українські науковці переважно досліджували копінг-поведінку представників різних професій як умову успішності діяльності (В.В.Байдик, М.Е.Білова, А.В.Кіясь, З.А.Сивогракова, О.І.Склень, Т.А.Ткачук, ін.), значно менше уваги приділялося вивченню вікових та статевих особливостей копінг-поведінки дорослих. Актуальним є дослідження зв'язку вибору копінг-стратегій та особистісних особливостей дорослих.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. На різних вибірках дорослих показана роль оптимізму у виборі копінг-стратегій (К.Муздибаєв; L.Nes, S.Segestroom; M.F.Scheier, J.K.Weintraub, C.S. Carver), задоволеності життям, смисложиттєвих орієнтацій та життєстійкості (І.А.Джидар'ян; О.І.Рассказова, Т.О.Гордєєва, Є.М.Осін).

О.В. Лібіна [2], досліджуючи вибірку 13-55 років, виявила зв'язок копінг-стратегій з такими формально-динамічними характеристиками (темпераменту), як ергічність (активність) та пластичність (переключення). J.K.Connog-Smith, C.Flachsbart [4] досліджували зв'язок копінг-стратегій та факторів «Великої п'ятірки» на вибірках дітей, підлітків, дорослих. За результатами авторів, особистісні риси досить слабо, але значущо пов'язані з окремими копінг-стратегіями. Найменш виражені та стабільні зв'язки копінгу з доброзичливістю і відкритістю досвіду. Нейротизм пов'язаний з меншою імовірністю звернення до когнітивного переструктурування проблеми, і більшою імовірністю звернення до стратегій вираження негативних емоцій та уходу від проблем в застосування «заспокійливих», фантазування, заперечення. Екстраверсія пов'язана з пошуком соціальної підтримки, активним розв'язанням проблеми та когнітивним переформулюванням. Дослідження Т.Л.Крюкової [3] показало, що в залежності від особливостей копінг-стилю (адаптивний/дезадаптивний), його предметної або особистісної орієнтованості до нього «притягуються», детермінуючи його вибір суб'єктом, якості різних рівнів складності та узагальненості. Такі якості, як самоставлення, локус контролю, смисложиттєві орієнтації (що входять як компоненти в рефлексію та саморегуляцію) частіше позитивно взаємодіють з проблемно-орієнтованим стилем або пошуком соціальної підтримки. Якості, що не сприяють кращій адаптації (рівень депресивності, особистісна тривожність, самотність, песимізм) «обслуговують» емоційно-орієнтований стиль, уникнення та відвернення. Необхідно зазначити складність порівняння результатів різних досліджень внаслідок відмінностей у вибірках (вікових, статевих, соціокультурних) та інструментах вимірювання, застосовуваних різними дослідниками. В цілому, аналіз досліджень засвідчує наявність суперечливих результатів щодо зв'язку особистісних особливостей та копінг-стратегій дорослих.

Формулювання цілей статті. Проведене нами [1] дослідження вікових особливостей копінг-стратегій жінок у різні періоди дорослості - період дорослішання (23-29 років), перехідний вік (30-35 років) та період зрілості (36-50 років) - виявило зміни копінг-поведінки жінок з віком. Зокрема, встановлені достовірні відмінності у виборі активних та просоціальних/асоціальних копінг-стратегій жінками 23-29 років та 36-50 років. Враховуючи отримані нами результати, ми передбачаємо провести дослідження зв'язку особистісних особливостей та копінг-стратегій жінок у періоди дорослішання та зрілості. В пропонованій статті визначається зв'язок особистісних особливостей та копінг-стратегій жінок у період зрілості.

Виклад основного матеріалу дослідження. Учасниками дослідження стали слухачі (першого року навчання) Інституту перепідготовки і підвищення кваліфікації НПУ імені М.П.Драгоманова та Інституту післядипломної освіти Київського національного університету імені Тараса Шевченка спеціальності «Психологія»: 70 жінок віком від 36 до 50 років, всі мають вищу освіту. Використовувалися: опитувальник SACS (Strategic Approach to Coping Scale, S.E.Hobfoll et al., 1994, адаптація Н.Є.Водоп'янової, Є.С.Старченкової, 2001) та модифікована форма В Фрайбургського особистісного опитувальника (FPI, адаптація А.О.Крилова, Т.І.Ронгінської, 2000).

У жінок в період зрілості виявлені наступні кореляційні зв'язки особистісних особливостей та копінг-стратегій.

Фактор «невротичність» має тенденцію оберненого зв'язку з активною копінг-стратегією ($r = -0,0217$; $p < 0,1$) і прямого зв'язку із асоціальною копінг-стратегією «агресивні дії» ($r = 0,0224$; $p < 0,1$). Жінки з низькими оцінками за фактором (для яких характерні спокій, невимушеність, емоційна зрілість, об'єктивність в оцінці себе та інших людей) скоріше схильні докладати активні зусилля для розв'язання проблем, звертатися до асертивних дій у складних життєвих ситуаціях. Жінки з високими оцінками за фактором «невротичність» (висока тривожність, підвищена

збудливість у поєднанні зі швидкою виснажуваністю) скоріше схильні діяти агресивно у складних ситуаціях.

Таблиця 1

Кореляції факторів методики FPI та копінг-стратегій (значущі коефіцієнти кореляції Браве - Пірсона)

Фактори методики FPI	Копінг-стратегії					
	активна (асертивні дії)	пасивна		асоціальна		непряма (маніпулятивні дії)
уникнення		обережні дії	асоціальні дії	агресивні дії		
1.						
2.				0,236*		
3.	-0,318**				0,391***	
4.	-0,243*				0,633***	
5.	0,257**					
6.	0,342**	0,312**			-0,254*	
7.			0,280*	0,307**	0,243*	0,255*
8.	-0,567***					
9.			-0,298*		0,267*	
10.	0,307**			0,414***		0,253*
11.	-0,342**				0,341**	
12.	0,400***			0,387***		

* - $p < 0,05$; ** - $p < 0,01$; *** - $p < 0,001$

Фактори: 1. – невротичність; 2. – спонтанна агресивність; 3. – депресивність; 4. – дратівливість; 5. – товариськість; 6. – урівноваженість; 7. – реактивна агресивність; 8. – сором'язливість; 9. – відкритість; 10. – екстраверсія/інтроверсія; 11. – емоційна лабільність; 12. – маскуліність/фемінність.

Фактор «спонтанна агресивність» має прямий, помірний, достовірний зв'язок із асоціальною копінг-стратегією. Чим вище у жінок оцінки за цим фактором (що характеризує імпульсивність, афективну нестійкість, ослаблений самоконтроль, переживання внутрішніх сумнівів), тим частіше жінки вдаються до асоціальних дій у подоланні складних життєвих ситуацій. Фактор «депресивність» має обернений, помірний, достовірний зв'язок з активною копінг-стратегією («асертивні дії») і прямий, помірний, достовірний зв'язок з асоціальною копінг-стратегією («агресивні дії»). Отже, жінки з низькими оцінками за «депресивністю» (які відображують природну життєрадісність, енергійність, заповзятість) схильні до активного копіngu. Чим вищі оцінки за цим фактором (що характеризують осіб зі зниженим фоном настрою, боязких, невпевнених, засмучених), тим частіше жінки схильні проявляти дратівливість, «зривати» свої переживання на оточуючих у складних ситуаціях. Фактор «дратівливість» має обернений, слабкий, достовірний зв'язок з активною копінг-стратегією («асертивні дії») та прямий, значний, достовірний зв'язок із асоціальною копінг-стратегією («агресивні дії»). Чим вищі у жінок оцінки за фактором «дратівливість» (що свідчить про нестійкий емоційний стан зі схильністю до афективного реагування, збудливість, нетерпимість, імпульсивність), тим частіше в складних життєвих ситуаціях вони схильні до агресивних дій у складних ситуаціях і тим рідше проявляють асертивні дії. Фактор «товариськість» має прямий, слабкий, достовірний зв'язок тільки з однією копінг-стратегією – активною («асертивні дії»). Чим вищі оцінки жінок за «товариськістю» (що характеризує дружелюбність, готовність до спілкування і співробітництва, заповзятість, жвавість), тим частіше вони вдаються до впевнених дій з розв'язання проблем в

складних ситуаціях. Фактор «урівноваженість» має прямий, помірний, достовірний зв'язок як з активною копінг-стратегією, так і з пасивною – «уникнення», та обернений, слабкий, достовірний зв'язок з асоціальною копінг-стратегією («агресивні дії»). Жінки з високими оцінками за цим фактором (спокійні, впевнені в собі, оптимістичні, активні, діяльні, довірливі, доброзичливі) в складних життєвих ситуаціях з однаковою частотою схильні вдаватися до активного розв'язання проблеми або ж уникати активних дій (останнє можна пов'язати із реалістичною оцінкою ситуації та своїх можливостей щось в ній змінити). Низькі оцінки за фактором (що вказують на тривожність, втрату контролю над потягами, виражену дезорганізацію поведінки, дратівливість) пов'язані із більшою схильністю жінок в складних ситуаціях до відреагування негативних емоцій, що виникають, тиску, конфронтації, відмови від пошуку альтернативних рішень. Фактор «реактивна агресивність» має прямий, достовірний зв'язок з обома моделями поведінки асоціальної копінг-стратегії, з непрямою стратегією «маніпулятивні дії» та пасивною стратегією «обережні дії». Високі оцінки за фактором свідчать про агресивне ставлення до соціального оточення і виражене прагнення до домінування, відстоювання своєї думки, підозріливість, недовірливість. Чим вищі у жінок оцінки за фактором «реактивна агресивність», тим частіше в складних ситуаціях вони схильні діяти жорстко, цинічно, агресивно, розв'язувати свої проблеми за рахунок інших людей. Фактор «сором'язливість» має обернений, достовірний, середній зв'язок з активною копінг-стратегією «асертивні дії», тенденцію оберненого зв'язку з асоціальною стратегією «асоціальні дії» ($r = -0,0227$; $p < 0,1$). Жінки з низькими оцінками за фактором (рішучі, невимушені, сміливі, впевнені в собі) в складних життєвих ситуаціях схильні до активного розв'язання проблем, при цьому можуть діяти жорстко і цинічно по відношенню до інших людей. Фактор «відкритість» має прямий, достовірний, слабкий зв'язок з асоціальною стратегією «агресивні дії» та обернений слабкий зв'язок з пасивною копінг-стратегією «обережні дії». Високі оцінки за фактором свідчать про прагнення до відкрито-відвертої взаємодії з оточуючими людьми при високому рівні самокритичності. Отже, можна пояснити, що чим сильніше прагнення до відкрито-відвертої взаємодії з оточуючими, тим менш схильні жінки до пасивної копінг-стратегії «обережні дії» в складних ситуаціях. Деяко парадоксальним виглядає зв'язок високих оцінок за фактором «відкритість» з асоціальною копінг-стратегією. Однак, лише на перший погляд. Фактор «відкритість» характеризує прямоту і відвертість. Зміст пунктів методики FPI, що діагностують «відкритість», передбачає цинічні, маніпулятивні дії відносно інших людей. Жінки з високими оцінками за цим фактором схильні в складних ситуаціях розв'язувати свої проблеми за рахунок інших людей, не притримуючись жорстко правил соціальної взаємодії.

Інтегруючий фактор «екстраверсія-інтроверсія» має прямий, помірний, достовірний зв'язок з активною копінг-стратегією «асертивні дії» та асоціальною стратегією «асоціальні дії» і слабкий, достовірний зв'язок з непрямою стратегією «маніпулятивні дії». Виражена екстравертованість (активність, товарицькість) жінок пов'язана зі схильністю активно докладати зусилля для розв'язання проблем в складних ситуаціях, діючи як асертивно, так і жорстко, не гуманно. Інтегруючий фактор «емоційна лабільність» має обернений, помірний, достовірний зв'язок з активною копінг-стратегією «асертивні дії» та прямий, помірний, достовірний зв'язок з асоціальною стратегією «агресивні дії». Жінки, які отримали високі оцінки за фактором (що вказують на емоційну нестійкість, коливання настрою, підвищену збудливість, дратівливість, напруженість, депресивність, недостатню саморегуляцію) схильні проявляти дратівливість і «зривати» свої переживання на оточуючих. Жінки, які отримали низькі оцінки за «емоційною лабільністю» (що характеризують високу стабільність емоційного стану, вміння володіти собою, оптимізм) схильні активно розв'язувати проблему, докладаючи впевнені, асертивні дії. Інтегруючий фактор «маскулінність-фемінність» має прямий, помірний, достовірний зв'язок з

активною копінг-стратегією «асертивні дії» та асоціальною стратегією «асоціальні дії» та тенденцію зв'язку з непрямую стратегією «маніпулятивні дії» ($r = 0,0203$; $p < 0,1$). Жінки з високими оцінками за фактором (що свідчить про протікання психічної діяльності переважно за чоловічим типом – типова мужність в характері, активність, сміливість, винахідливість, заповзятість, рішучість) схильні до активних дій щодо розв'язання проблем і не обов'язково в рамках правил соціальної взаємодії, а, можливо, за рахунок інших людей.

Проаналізуємо отримані кореляційні зв'язки особистісних факторів та копінг-стратегій відповідно до осей моделі копінг-поведінки за методикою SACS.

Вісь «активність-пасивність» відображує зусилля, які докладаються людиною для розв'язання проблем, або для нерозв'язання проблем. Активна копінг-стратегія «асертивні дії» має кореляційний зв'язок з п'ятьма базовими та усіма трьома інтегруючими особистісними факторами. Особистісними детермінантами вибору активної копінг-стратегії «асертивні дії» жінками періоду зрілості є: рішучість, впевненість в собі, розкутість, невимушеність, оптимістичність, енергійність, екстравертованість, емоційна стабільність, маскуліність, товарицькість. Пасивна копінг-стратегія включає дві моделі поведінки: «уникнення» та «обережні дії». «Уникнення» має кореляційний зв'язок тільки з фактором «урівноваженість», а «обережні дії» - з факторами «реактивна агресивність» та «відкритість». Жінки з високими оцінками за фактором «урівноваженість» (спокійні, впевнені в собі, оптимістичні, активні, діяльні, довірливі, доброзичливі) в складних життєвих ситуаціях здатні реалістично оцінити ситуацію і свої можливості щось в ній змінити, та уникати активних дій. Особистісними детермінантами вибору стратегії «обережні дії» жінок зрілого віку є: підозріливість, недовірливість в міжособистісних відносинах, реактивна агресивність, егоцентричність.

Вісь «просоціальні-асоціальні копінг-стратегії» відображує, в якому ступені людина, досягаючи своєї мети, діє в рамках правил соціальної взаємодії. Просоціальні копінг-стратегії «вступ в соціальний контакт» та «пошук соціальної підтримки» не мають достовірних зв'язків з досліджуваними особистісними характеристиками жінок. Базовою особистісною детермінантою для вибору жінками копіngu «агресивні дії» є дратівливість (нетерпимість, збудливість, реактивність, напруженість), а потім ідуть тривожність, депресивність, реактивна агресивність, егоцентризм, авторитарність, домінантність. Саме ці якості зумовлюють схильність жінок до відреагування негативних емоцій у зв'язку із складнощами, що виникли, конфронтації, відмови від пошуку альтернативних рішень. Базовими особистісними детермінантами для вибору жінками копіngu «асоціальні дії» є «реактивна агресивність», «екстраверсія», «маскуліність», а потім ідуть рішучість, впевненість в собі, розкутість, спонтанна агресивність.

Додаткова «пряма-непряма» вісь копінг-поведінки дозволяє диференціювати копінг з точки зору поведінкових стратегій як проблемно орієнтованих зусиль: прямих або маніпулятивних. Пряма копінг-стратегія «імпульсивні дії» не має статистично значущих зв'язків з досліджуваними особистісними характеристиками жінок. Жінки, які схильні вибирати в складних ситуаціях непрямую копінг-стратегію «маніпулятивні дії», виявляють такі особистісні характеристики, як егоцентризм, домінантність, авторитарність, екстраверсію, маскуліність.

Висновки і перспективи подальших розвідок у даному напрямку. Виявлені достовірні зв'язки особистісних особливостей та копінг-стратегій жінок у період зрілості дозволяють: по-перше, розглядати певні особистісні характеристики в якості предикторів копінгів; по-друге, розробляти психотехнології з профілактики дезадаптації цієї вікової групи жінок.

Література

1. Бушусва Т.В. Вікові особливості копінг-поведінки дорослих // Науковий часопис НПУ імені М.П.Драгоманова. Серія 12. Психологічні науки: зб. наук. праць. – К.: НПУ імені М.П.Драгоманова, 2016. – Вип.4 (49). – С. 162 - 170.
2. Либина Е.В. Индивидуальные различия в стратегиях разрешения человеком сложных жизненных ситуаций: автореф. дис. ... канд. психол. наук, специальность 19.00.01 <Общая психология, психология личности, история психологии> / Либина Елена Владимировна, М., 2003. – 25 с.
3. *Совладающее* поведение: Современное состояние и перспективы / Под ред. А. Л. Журавлева, Т. Л. Крюковой, Е. А. Сергиенко. – М.: Изд-во «Институт психологии РАН», 2008. – 474 с.
4. Connor-Smith J.K., Flachsbart C. Relations between personality and coping: a meta-analysis // Journal of Personality and Social Psychology. 2007.V. 93. 1080–1107.

Транслітераційний переклад використаних літературних джерел

1. Bushueva T.V. Vikovi osoblivosti koping-povedinki doroslikh// Naukovij chasopis NPU imeni M.P.Dragomanova. Seriya 12. Psikhologichni nauki: Zb. nauk. prats' – K.: NPU imeni M.P.Dragomanova, 2016. – Vip.4 (49). – S. 162 - 170.
2. Libina E.V. Individual'nye razlichiya v strategiyakh razresheniya chelovekom slozhnykh zhiznennykh situatsij: avtoref. dis. ... kand. psikhol. nauk, spetsial'nost' 19.00.01 <Obshhaya psikhologiya, psikhologiya lichnosti, istoriya psikhologii> / Libina Elena Vladimirovna, M., 2003. – 25 s.
3. *Sovladayushhee* povedenie: Sovremennoe sostoyanie i perspektivy / Pod red. A. L. Zhuravleva, T. L. Kryukovoj, E. A. Sergienko. – M.: Izd-vo «Institut psikhologii RAN», 2008.–474s.
4. Connor-Smith J.K., Flachsbart C. Relations between personality and coping: a meta-analysis // Journal of Personality and Social Psychology. 2007.V. 93. 1080–1107.

Бушусва Т. В. Связь личностных особенностей и копинг-стратегий женщин в период зрелости. Статья посвящена анализу связи личностных особенностей и копинг-стратегий в разные периоды взрослости. Представлены результаты эмпирического исследования связи личностных характеристик и копинг-стратегий женщин 36-50 лет. Выявлено, что личностными детерминантами выбора активной копинг-стратегии «ассертивные действия» у женщин периода зрелости являются: решительность, уверенность в себе, раскованность, непринужденность, оптимистичность, энергичность, экстравертированность, эмоциональная стабильность, маскулинность, общительность. С пассивной стратегией «избегание» связана «уравновешенность», а личностными детерминантами выбора пассивной стратегии «осторожные действия» выступают: подозрительность, недоверие в межличностных отношениях, реактивная агрессивность, эгоцентричность. Базовой личностной детерминантой для выбора женщинами копинга «агрессивные действия» является раздражительность, а далее идут тревожность, депрессивность, реактивная агрессивность, эгоцентризм, авторитарность, доминантность. Базовыми личностными детерминантами для выбора женщинами копинга «асоциальные действия» являются «реактивная агрессивность», «экстраверсия», «маскулинность», а далее идут решительность, уверенность в себе, раскованность, спонтанная агрессивность. Женщины, склонные выбирать в сложных ситуациях непрямую стратегию «манипулятивные действия», проявляют такие личностные характеристики, как эгоцентризм, доминантность, авторитарность, экстраверсию, маскулинность. Прямая копинг-стратегия «импульсивные действия» и просоциальные копинг-

стратегии «вступление в социальный контакт», «поиск социальной поддержки» не имеют достоверных связей с изучаемыми личностными характеристиками женщин.

Ключевые слова: копинг-поведение, копинг-стратегии, копинг-действия, факторы личностного опросника, возрастной период зрелости, женщины.

Bushuyeva T. Connection of personality features and coping strategies of women is in a period maturity. The article is sanctified to the analysis of connection of personality features and coping strategies in different periods of adulthood. In the article the presented results of empiric research of connection of personality descriptions and coping strategies of women 36-50. It is in particular discovered, that personality determinants of choice of active coping strategy "assertive actions" period of maturation in women are: determination, confidence, looseness, ease, optimistic, energetic, extraversion, emotional stability, masculinity. With passive strategy of "avoidance" constrained even "temper", and personality determinants of choice of passive strategy "careful actions" are: suspiciousness, distrust in interpersonality relations, reactive aggressiveness, egocentrism. Base personality determinant for a choice the women of coping "aggressive actions" are irritability, and then an anxiety, depressed, reactive aggressiveness, egocentrism, authoritarianness, dominant. The basic personality determinants for a choice the women of coping "asocial actions" are "reactive aggressiveness", "extraversion", "masculinity", and then a decision, confidence in itself, relaxed, spontaneous aggressiveness. Women that is inclined to elect in difficult situations indirect coping strategie "manipulative actions" find out such personality descriptions, as an egocentrism, dominant, authoritarianness, extraversion, masculinity. Direct coping strategie "impulsive actions" and prosocial coping strategies "entering into a social contact", "search of social support" is not had reliable connections with the investigated personality descriptions of women.

Keywords: coping behavior; coping strategies; coping actions; factors of personality questionnaire; age-related period of maturity; women.

Відомості про автора:

Бушуйєва Тетяна Володимирівна – кандидат психологічних наук, доцент, професор кафедри загальної і соціальної психології та психотерапії, Національний педагогічний університет імені М.П.Драгоманова, м. Київ, Україна, ms.bush@bk.ru.

Information about the author:

Bushuyeva T. – Ph.D (Psychology), associate professor, professor, Department of general, social psychology and psychotherapy, National Pedagogical Dragomanov University, Kyiv, Ukraine, ms.bush@bk.ru.

Статтю подано до друку 22.06.2017.

УДК 159:922.8

© М. І. Гладкевич, 2017

М. І. Гладкевич (м. Київ)

ОСНОВНІ НАУКОВІ ПІДХОДИ ВІТЧИЗНЯНИХ ПСИХОЛОГІВ ДО ВИВЧЕННЯ ФЕНОМЕНА «ЖИТТЄВІ ПЛАНИ ОСОБИСТОСТІ»

Гладкевич М. І. Основні наукові підходи вітчизняних психологів до вивчення феномена «життєві плани особистості». У статті поданий теоретичний аналіз провідних наукових підходів сучасних українських науковців до вивчення феномена «життєві плани особистості». Встановлено, що вітчизняні психологічні дослідження присвячені питанням життєвого світу особистості, індивідуального стилю життя, життєвих перспектив, життєвого